

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Kadri Nurmoja

JAAN JA LEHTE ALVERI TEGEVUS
RAAMATUPIDAMISTERMINOLOOGIA KORRASTAMISEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja Katrin Kern

Tartu 2016

SISSEJUHATUS	3
1. TERMINOLOOGIA PÕHIMÕTETEST	5
1.1. Terminoloogia	5
1.2. Termin ja sõna	6
1.3. Terminite saamise viisid	7
1.4. Nõuded terminitele	10
2. RAAMATUPIDAMISE TERMINOLOOGIA ARENG EESTIS	14
2.1. Raamatupidamise ajalugu	14
2.2. Eestikeelse majandus- ja raamatupidamisterminoloogia areng	14
3. ALVERID RAAMATUPIDAMISTERMINOLOOGIA KRIITIKUTE JA KORRASTAJATENA	19
3.1. Alverite taustast	19
3.2. Alverite üldised tähelepanekuid raamatupidamise terminoloogia kitsaskohtadest	20
3.3. Rahvusvaheliste standardite eesti keelde tõlkimise probleemid	23
4. ALVERITE TERMINISOOVITUSTE ANALÜÜS	24
4.1. Terminite võrdlemine	24
4.2. Järeldused	30
KOKKUVÕTE	33
KIRJANDUS	35
JAAN AND LEHTE ALVER'S WORK ON REFORMING ESTONIAN ACCOUNTING TERMINOLOGY. SUMMARY	37

SISSEJUHATUS

Iga tegevusala jaoks on oma oskuskeele olemasolu olulise tähtsusega. Erialast terminoloogiat võib nimetada valdkonna tuumaks, kuna sellele tugineb teooria ning sellest lähtutakse praktikas. Seega on korrektse oskussõnavara olemasolu hädavajalik.

Eestis on raamatupidamisalase terminoloogia ajalugu suhteliselt lühike – pärast taasiseseisvumist 1991. aastal toimus järsk üleminek turumajandusele, mis omakorda tõi kaasa palju uusi mõisteid, mille nimetamiseks tuli luua eestikeelseid oskussõnu. Praktilisest vajadusest tulenevalt on loodud paljud uued terminid kiiruga ja süsteemitult. Kuna samale perioodile sattus keelelise mõjuruumi vahetumine – nimelt üleminek vene keele mõjualast inglise keele mõju alla –, võib raamatupidamise terminite hulgas tuvastada rohkelt ebakorrektusi tõlkimisel tehtud vigade tõttu. Kahjuks on paljud nõnda tekkinud terminid jõudnud oskuskeelde kinnistuda.

Siinse töö eesmärgiks on uurida majandusteaduse professorite ning ühtlasi valdkonna terminoloogia kriitikutena silmapaistvate Lehte Alveri ning Jaan Alveri (edaspidi Alverid) seisukohti raamatupidamise terminoloogia kitsaskohtade olemasolu ja põhjuste kohta. Autor on võtnud eesmärgiks välja selgitada, kas Alverite poolt 2009. aastal täiendatud trükina ilmunud raamatus „Finantsarvestus“ väljapakutud terminimuudatuste ettepanekud on terminite headuse kriteeriumitele tuginedes kasutusel olevatest terminitest täpsemad. Samuti uuritakse, kuivõrd on Alverite terminite muutmise ettepanekuid raamatupidamist korraldavates olulisemates normatiivtekstides 2016. aasta alguseks kasutusele võetud.

Autor jõudis valitud teemani isikliku kogemuse tõttu Alverite eespool mainitud raamatu abil haridust omandades. Õppimisvahendina kasutatav „Finantsarvestuse“ raamat sisaldab läbivalt Alverite tähelepanekuid ja remärke nende mõistes ebakorrektsetele

terminitele osutamisel, kusjuures reeglina on ära toodud ka nendepoolsed põhjendused kriitikale.

Käesolev bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist. Esimeses antakse ülevaade terminoloogia olemusest, selgitatakse termini ja üldkeelesõnade erinevusi, tutvustatakse termini saamisviise ning terminitele esitatavate nõuete erinevaid käsitlusi. Teises peatükis tutvustatakse lühidalt raamatupidamise valdkonna ajalugu ning antakse ülevaade eestikeelse raamatupidamisterminoloogia arengust. Kolmas peatükk on pühendatud professorite Alverite tutvustamisele ning nende esiletõstatud raamatupidamise terminoloogia probleemidest ülevaate andmisele. Neljandas peatükis võrreldakse Alverite väljapakutud termineid kasutusel olevate terminitega. Selleks on autor vaadelnud termineid paaridena ja analüüsinud neid nii keelelisest aspektist kui ka Arvi Tavasti raamatus „Mitmekeelne oskussuhtlus“ esitatud termini headuse hindamise kriteeriumite seisukohast lähtudes.

Selguse huvides olgu märgitud, et siinses töös kasutatakse termineid raamatupidamine ja majandusarvestus sünonüümidenä.

1. TERMINOLOOGIA PÕHIMÕTETEST

1.1. Terminoloogia

Igal erialal on oma oskuskeel ja oskuskeelel oma sõnavara. Eriala sõnavara korrastamine on eriala toimimise huvides ja sellega tuleb teadlikult tegeleda, parem, kui keeletespetsialistide abiga. Paradoksina on nii oskussõnavara kui ka sellega tegelemise kohta kasutusel üks ja sama sõna – terminoloogia.

Terminoloogia teadusharuna ei ole väga noor, kuid alles 20. sajandi esimesest poolest on seda arendatud süsteemselt, seejuures on välja töötatud erialased printsiibid, alused ja meetodika. Nüüdisaegses tähenduses hakkas terminoloogia kui teadusharu välja kujunema 1930ndatel ning on nüüdseks muutunud algelisest tõeliselt teaduslikuks lähenemiseks (Cabré 1999: 1).

Arvi Tavasti (2013: 51) käsitleluse põhjal on terminoloogia sama mis oskussõnaõpetus – terminite ehk oskussõnade loomist, sõnastikes esitamist ja tekstides kasutamist uuriv distsipliin. Tiiu Ereli (2007: 17) järgi ühendab terminoloogia endas kõik kasuliku selleks, et kirjeldada, korrastada ja edastada teadmisi. Erelt lisab, et terminoloogia on ühtlasi piiriteadus, mistõttu seda peetakse interdistsiplinaarseks valdkonnaks. Kuivõrd terminoloogia on tihedalt seotud eelkõige keeleteadusega ehk lingvistikaga (aga ka näiteks semiootikaga ja loogikaga), siis ei pöörata Eesti terminoloogias liigselt tähelepanu terminoloogia ja leksikoloogia jäigale eristamisele (Erelt 2007: 16).

Oskuskeel on seotud erialadega ja nende mõistestikega. Eriteadlase jaoks on erialakeel vahend oma ala teadusliku või tehnilise olemuse spetsiifika kirjeldamiseks ja käsitlemiseks. Terminoloog seevastu huvitub oskuskeele puhul eelkõige selles esinevatest mõistetest kui sisuüksustest ning nende piiritlemisest ja nimetamisest.

„Terminoloog ei vorbi sõnu oma lõbuks, terminoloog ei tõlgi pelki sõnu ühest keelest teise, terminoloog uurib kõigepealt, mida on tarvis väljendada“ (Erelt 2007: 25).

Eesti kirjakeel oli oskuskeeles arendamise alguses – 19. sajandil ja 20. sajandi algul – suhteliselt noor, mistõttu oskuskeeles kasutusele võtmine avaldas tugevat mõju kirjakeelele tervikuna. Näiteks tõi oskuskeeles loomine keelde juurde rikkalikult uusi tuletusvõimalusi, mis on omakorda mänginud suurt rolli emakeelsete omasõnade ja võõrapäraste sõnade vahetamise tasakaalus hoidmisel. Sellisel moel on tulemuseks saanud rikas kirjakeel, mis omakorda aitab ülal hoida oskuskeelt. (Erelt 2007: 33)

Terminoloogia nimetusüksuseks on oskussõna, mille moodustamise eelduseks on mõiste tundmine. Sellest tulenevalt on eesti terminoloogiatöös alati peetud loomulikuks sõna asemel lähtuda mõistest (Erelt 2007: 26). Oskuskeeles loomiseks on vajalik orienteeruda vastavas teaduses, mistõttu ei ole filoloogidel reeglina piisavat pädevust ei majandusteaduse ega ühegi teise eriala spetsialistide tarvis nende erialakeeles valmis tegemiseks. Uute mõistete nimetused peaksid välja töötama oma eriala asjatundjad, mitte keeletespetsialistid, kuigi ideaalis võiks terminid sündida nende kahe valdkonna asjatundjate koostöös.

Oskuskeeles spetsiifikast rääkides tuleb tõdeda, et üldiselt kehtivad oskuskeeles samad seaduspärasused, mis keeles üldse – keeles loomiseks kasutatakse kõiki keeles leiduvaid võimalusi ja lahendusi. Siiski tuleb meele pidada üld- ja oskuskeeles peamisi erinevusi: oskuskeel on üldkeelest täpsem, reguleeritum ja korrastatum (Erelt 2007: 36).

1.2. Termin ja sõna

Oskuskeelesõpetuse põhimõisteks on ladina päritolu laensõna *termin*. Teadaolevalt käibis termini tähenduses kasutava sõnana vähemalt 1907. aastani *kunstsõna*, mis hiljemalt 1909. aastast asendati *oskussõnaga* (Saari 1983). *Termin* oskussõna tähenduses tuleb emakeeles mängu sagedamini 1920. aastail. „Eesti keeles realiseerub siis *terminit* märkiv termin omasõna ja võõrsõna paarina *oskussõna* = *termin*.“ (Saari

1983). Termini defineerimisel on Saari kasutanud kolleegide kaasabi: „Oskuskeeleuurijad on vastava ladina sõna kohta ütelnud näiteks nõnda: „*Terminus* tähendab piiri. Seega tuleb leida, mis on piiriks termini ja muude sõnade vahel ning mis teda piirab.““ (Saari 1983).

Oskuskeel ja üldkeel on kirjakeele allkeeled, mistõttu nende sõnavara vahel ei ole selget ja püsivat piirjoont. Üleminek termini ja üldkeele sõna vahel on sujuv ning pole välistatud, et üldkeele sõna võidaks võtta kasutusele terminina ja termin võib saada osaks üldkeelest. Oluline on siinkohal mõista, et iga samakujulise sõna-termini paari korral ei lange terminiga tähistatav mõiste kokku sõna tähendusega (Tavast 2013: 72).

Oskuskeelel on üks huvitav eelis rahvuskeele mistahes muu allkeele ees – nimelt terminite rahvusvahelise ühtlustamine võimalus. Loomulikult tuleb arvestada seda, et isegi kõigi rahvaste ühisvara – ladina ja vanakreeka terminimaterjali – kasutab iga rahvuskeel ära oma laenuseaduspärasuste kohaselt, lähtudes seejuures esmalt kirjutatud keelest, mitte hääldusest. Teadliku terminite moodustamise korral on oskuskeele arendamine kontrollitav ja reguleeritav (Erelt 2007: 28). Tänapäeval, kui teadus- ja tehnikaaladel toimub üleilmastumine ja teadusalade omavaheline põimumine, on terminite loomise juures suisa kasvav vajadus süsteemsuse järele.

„Tulenevalt sellest, et terminid „ei teki“ iseenesest, vaid neid „mõeldakse välja“, „luuakse“ sedavõrd, kuivõrd ollakse teadlikud nende paratamatusest, on oskuskeele puhul hoopis rohkem kui kogu kirjakeele sõnade kohta teada üksikute terminite või tervete terminisüsteemide loomisajad ja autorid.“ (Erelt 2007:26)

1.3. Terminite saamise viisid

Nagu üldkeele sõnugi, saab termineid moodustada või laenata. Moodustamisviisid on tehistüve loomine, sõnade liitmine (sh sõnaühendite moodustamine) ja tuletamine. Tuletisi ja liitsõnu peetakse avatud sõnaklassideks, kuna neisse lisandub pidevalt uusi sõnu. Liitsõnu ja tuletisi on keeles kordi rohkem kui liitsõnu – eesti

õigekeelsussõnaraamatutes vastavalt liitsõnu üle 60%, tuletisi umbes 30% ja lihtsõnu alla 10%. Seevastu sõnade kasutussageduse poolest on enim levinud siiski lihtsõnad (Kasik 2015: 66)

Laenamise puhul saab rääkida päris- ja tõlkelaenudest. Lisaks tuleb meeles pidada, et üldkeele sõna võib samuti omandada tähenduse terminina. Erinevate terminimoodustusviiside põhimõtteid võib üldplaanis kirjeldada alljärgnevalt.

1. Tehistüve loomine. Tehistüvi on kasutusele võetud uus lihttüvi, mis ei ole laen. Tehistüvi on eriti suure väärtusega siis, kui teda läheb tarvis paljude mõistete väljendamisel, sealhulgas uute tuletiste ja liitsõnade moodustamisel (Erelt 2007: 207).
2. Sõnade liitmine ehk liitsõnade moodustamine. Liitsõnade moodustamine on efektiivne ja lihtne võimalus uute terminite saamiseks. Siinkohal ei tohi aga unustada kokku-lahkukirjutamise tähtsust eesti keeles, sest vale kirjaipilt võib täielikult muuta terminite tähendust. Sõnade liitmise kategooriasse liigitub ka termini moodustamine sõnadest püsiühendite loomise teel. Nõnda saadakse tulemuseks mitmesõnaline termin, mille tähendus erineb tema komponentide tähenduse summast. Sellel meetodil on siiski oma miinuspool – ühendamise tulemusel saadakse üsna pikki ning lohisevaid termineid. (Tavast 2013: 141-142)
3. Sõnatuletus. Eesti terminimoodustuses on sõnatuletus olulisel kohal. Tuletada saab liidete lisamise teel (näited raamatupidamisest: *lause+nd*, *tulu+m*, *kadu+m*, *osi+ta+ma*) kui ka ilma. Ilma liideteta tuletusteks ehk konversiooniks nimetatakse termini loomist sõnaliigi muutmise kaudu. Liidete produktiivsus on väga varieeruv – näiteks liiteid *-mine* ning *-ja* saab lisada kõikidele tegusõnadele. Üldjuhul on liited vähem produktiivsed ja nende abil uute terminite moodustamine nõuab rohkem pingutamist (nt liited *-ti*, *-ur*, *-el*, *-ik*, *-us*, *-ng*, *-ise*- vms). (Tavast 2013: 144)

Terminite ökonoomsuse seisukohalt tasuks nad teha nii lühikeseks kui võimalik, tingimusel, et seejuures ei muutu ega vähene termini tähendus. Sagedased ärajätmist võimaldavad liited on *-eeri-* ja *-iseeri-* (näide raamatupidamisest: *diskonteerimine* → *diskontimine*). Liidete niisuguse ärajätmise eelduseks peetakse keeles vastava samas tähenduses tüvisõna olemasolu, kusjuures kõnealune tüvi võib olla valmiskujul laen kasvõi inglise keelest. (Tavast 2013: 146-147)

4. Laenamine. Kui lähtuda terminite hulgast, siis tänapäeva integreerunud maailmas on levinuim terminisaamisviis justnimelt laenamine. Laenamiseks nimetatakse teise (all)keele sõna kasutuselevõttu oma (all)keeles, kusjuures sõna mugandatakse oma keele ortograafiaga. Laenamine jaguneb laias laastus kaheks:

- a) Siselaenamisega on tegu, kui sõnad liiguvad ühe keele sees üldkeele ja eri alade oskuskeelte vahel. Siselaenamine – ühe keele sees võivad sõnad liikuda igas suunas üldkeele ja eri alade oskuskeelte vahel. Üldkeelest oskuskeelde laenamine on terminologiseerimine, vastassuunas determinologiseerimine ja ühest oskuskeelest teise reterminologiseerimine. Kõik kolm on teoorias üldtunnustatud ja praktikas üldlevinud. Siselaenamine on täiesti lubatud, isegi soovitatav terminisaamisviis, kuna aitab tähendusülekande abil mõistmisele kaasa. Kui oma keelest sobivat sõna ei leita, on alternatiiviks võõrkeeled.
- b) Võõrkeelest saab pärislaene (üle võetakse nii vorm kui ka sisu, sealjuures sõnakuju oma ortograafia reeglitega mugandades, nt *cursor* → *kursor*) ja tõlkelaene (sõnasõnaline tõlge, nt *raamatupidaja* (sks *Buchhalter*)). Ajalooliselt on laensõnu saadud eelkõige sugulaskeeltest ja antiikkeeltest. Nüüdisajal laenatakse siiski pea eranditult levinumatest võõrkeeltest, kuna ei sugulas- ega antiikkeeli ei tunta enam piisavalt ja parajasti

populaarne dominantkeel on niivõrd palju loomulikum allikas. Siinkohal tuleb aga sobimatute tõlkelaenude vältimiseks tunda hästi allikaks olevat keelt. Näiteks inglise keeles on rahvusvahelistel tüvedel sageli enam tähendusi, kui eesti keeles seni kirjeldatud. Üldjuhul pärislaenude puhul ortograafia mugandatakse, aga raamatupidamise terminite seast leiab ka tsitaatsõnu, nt *goodwill*.

1.4. Nõuded terminitele

Eesti keeles on terminiõpetuse põhjaliku käsitluse andnud Tiiu Erelt oma monograafias „Terminiõpetus“ (Erelt 2007). Ta toob raamatu vältel termini puhul olulisena välja näiteks järgmistele nõuetele vastamist: täpsus, lühidus, motiveeritus, vastavus keelenormile. Peatükis „Termininõuete kokkuvõte“ võtab ta vaatluse alla eri uurijate nõuded terminile läbi aegade. Juba alates 1930. aastatest on terminoloogid püüdnud välja selgitada, kuidas saada ideaalseid termineid. Ühese lahenduseni termini headuse hindamise määramise osas ei ole jõutud. Nõuete uurijad lähtuvad sellest, millised termini aspektid neid konkreetselt huvitavad, kusjuures lingvistid räägivad eelkõige termini tunnustest, samal ajal kui terminoloogid räägivad terminile esitatavaist nõudeist. „Siit paistab selgesti, kuidas lingvistid lähenevad terminile kui millelegi etteantule, terminoloogid kui teadliku töötluse objektile.“ (Erelt 2007: 293-294)

Erelt nendib, et terminile esitatavaid nõudeid on keeruline määratleda, kuna üheselt ei ole võimalik paika panna õiget vahekorda ühelt poolt täpsuse ja süsteemsuse, teiselt poolt lühiduse ja lihtsuse vahel (2007: 294). Oluline on mõista, et termin on ainult vahend mõiste tähistamiseks, mitte mõiste olemuse ümberjutustus. Ideaal on õigesti orienteeriv, ent lühike termin. Termin peab mõistet adekvaatselt edasi andma, aga samal ajal olema sobiv nii kirjalikus kui ka suulises suhtluses, mistõttu ideaalse termini loomist võib nimetada omamoodi kunstiks (Erelt 2007: 293).

Erelt täpsustab (2007: 295), et kuna lühidus ja tuletatavus on lingvistika nõuded; ühetähenduslikkus ja arusaadavus loogika nõuded; süsteemsus süsteemiteooria nõue; motiveeritus, õige orienteeritus semiootika nõue jne, siis on ühe termini tarvis kõiki nõudeid korraga rahuldada võimatu.

Erelti seisukoht on, et oluline kategooria on termini motiveeritus. Ideaalne terminisüsteem peaks koosnema üksnes motiveeritud termineist ning tingimata õigesti (st tänapäeva arengutasemel) motiveeritud termineist. (Erelt 2007: 78) Keelendi motiveeritus seisneb selle võimes mõiste tunnuseid keeleliste vahendite kaudu selgesti välja tuua. Terminoloogias aitab vaadeldava termini motiveeritus läbi näha mõiste kohta süsteemis. Arusaadavalt ei saa terminis väljenduda kõik mõiste tunnused, isegi mitte kõik olulised tunnused. Oluline on välja tuua tunnused, mille lisamisel tekib motiveeritud termin. (Erelt 2007: 72)

Kull (2000: 100) toob termineile esitatavate nõuetena välja ühetähenduslikkuse, süsteemsuse, selguse, täpsuse, ökonoomsuse, edasituletuseks sobilikkuse ning loomulikult keelereeglitele vastamise, kuid nendib, et neid nõudeid ei saa absolutiseerida, vaid tuleb rakendada mõistlikult ja otstarbekust silmas pidades.

Kõige uuem eestikeelne terminiõpetuse käsitus pärineb Arvi Tavastilt, kelle raamatul „Mitmekeelne oskussuhtlus“ põhineb järgnev termini headuse hindamisel kasutatav kriteeriumide valik.

1. Ühemõttelisus: ideaaljuhul peaks terminid olema ühemõttelised, st üks termin peaks alati tähistama ainult ühte mõistet ja üks mõiste peaks olema alati tähistatud ainult ühe terminiga. See ideaal on ebarealistlik ja isegi mittesoovitatav.
2. Süsteemsus: sarnaseid mõisteid võiksid tähistada sarnased sõnad.

3. Traditsioon: kui mingit nähtust on varem kuidagimoodi nimetatud, siis oleks mõtet tema samamoodi nimetamist jätkata, mitte nimetust muuta. Vastuolu võib tekitada ka traditsioonide paljususe, et nähtust on eri kasutajate ringis varem nimetatud erinevat moodi, või ka teadlik terminikorrastus, kui seniseid mittedistsioonideid nimetusi üritatakse süsteemsemaks teha.
4. Õkonoomia: termini kasutamist soodustavad võimalikult lihtne hääldamine ja kirja panemine. Kui termin on liiga pikk või sisaldab keelele võõraid häälikukombinatsioone, siis on mõisteta, et inimesed üritavad nende väljaütlemist vältida.
5. Motiveeritus: terminit aitab mees pidada ja mõista, kui sellega tähistatav mõiste paistab termini väliskujust läbi. Näiteks on tavaliselt üsna hästi motiveeritud püsiühendid, mille iga kasutajale teada olev komponent annab viihje ühendi tähenduse mõistmiseks. Samuti aitab kaasa sarnasus teiste kasutajale tuntud keeltega. Motiveeritus küll ei taga mõistmist, vaid võib seda hõlbustada, kui inimesel on mõistmiseks vajalikud teadmised.
6. Sobivus moodustamiseks: terminitest on sageli tarvis moodustada tuletisi, sealhulgas liitsõnu, seega on hea, kui termin seda võimaldab.
7. Prestiiž: termin võib vastata enamikule selle headuse hindamise kriteeriumitele, aga kui ta inimestele ei meeldi, siis tõenäoliselt seda terminit ei kasutata. (Tavast 2013: 137–141)

Eesti raamatupidamisterminitele on ette heidetud liigset kinniolemist tõlkimise lähtekeeles, st inglise keeles, mõnikord isegi valetõlkeid. Samas ei saa terminoloogid siiski ainult oma keelega piirduda. Akadeemik Uno Mereste on märkinud (2000: 77), et keeles, mille terminoloogia luuakse hiljem, on alati võimalusi kujundada parem terminite süsteem kui varem kujunenud terminitega keeles. Seda põhimõtet tuntakse ületuspõhimõtte ehk Mereste ületusprintsipiina ning selle sisuks on teistes keeltes

olemasolevate terminitele tuginedes teadlikult vältida kõiki vastuolusid ja ebakohti, mida nende keelte oskussõnavara kriitilisel uurimisel võib avastada (Mereste 2000: 77). Seejuures on oluline võõrkeelsetele terminitele ükshaaval eestikeelsete vastete leidmisele lisaks lähtuda selle eriala mõistesüsteemist ja kasutada nii oma keele loomepotentsiaali kui ka laenuvõimalusi. Sisuliselt tähendab see põhimõte oma keele võimaluste maksimaalset ärakasutamist. (J. Alver 2001a)

Raamatupidamissõnavaras on terminite võõrapärasus üsna tavaline. Varem on peetud motiveerituks termineid, mis on saadud vanakreeka ja ladina keelest, teiste keelte laenud on loetud pigem arbitraarseteks ehk suvalisteks. Tänapäeval see seisukoht enam ei kehti. Mõistlikum on käsitleda võõrtermineid piirkonnana, kus motiveeritust ja arbitraarsust ei saa jäigalt vastandada. Lingvistide jaoks tähendab motiveeritus seda, et sõna sisevorm paistab läbi. Nii võib öelda, et võõrterminite motiveeritus sõltub eelkõige võõrkeelte oskusest. (Erelt 2007: 89)

2. RAAMATUPIDAMISE TERMINOLOOGIA ARENG EESTIS

2.1. Raamatupidamise ajalugu

Raamatupidamise tekkimise täpset aega on väga raske määratleda, kuid arvatakse, et see ulatub ligi 10 000 aasta taha. Kahjuks on sellest ajast pärinevad ülestähendused kesised. Antiikaja arvepidamise kohta leiab infot nt majandusliku sisuga märkmetest, seadusaktidest, oraatorite kõnedest, filosoofide ütlustest jne (L. Alver, J. Alver 2009: 13). Maailma vanimaks kaubandust ja arvepidamist reguleerivaks dokumentatsiooniks peetakse XVIII sajandil e.m.a muistse Babüloonia kuninga Hammurapi väljaantud seadustekogu (L. Alver, J. Alver 2009: 16). Kuigi keskaega peetakse majandusarvestuse ajaloos stagnatsiooniperioodiks, pärineb sellest ajastust üks suuremahuline ja oluline ingliskeelne raamatupidamisaruanne – *Riigivarahoidja Suur Nimekiri* (ingl k *Great Roll of the Exchequer*), milles on ära toodud aastased rendid, maksud ja trahvid Inglise kuningale (L. Alver, J. Alver 2009: 20-21).

Äritegevuse laienemine Euroopas arvatakse olevat põhjuseks, miks just 14. sajandi keskpaigas võeti kasutusele raamatupidamise kahekordne kirjendamine, mida peetakse raamatupidamise valdkonna ajaloo tähelepanuväärseimaks sündmuseks (L. Alver, J. Alver 2009: 21). Kahekordse kirjendamise süsteem on raamatupidamise aluseks tänapäevani.

2.2. Eestikeelse majandus- ja raamatupidamisterminoloogia areng

Hoolimata asjaolust, et majandusteaduse algeid võib täheldada juba antiikmaailmas, on nüüdisteaduse mõistes tegu siiski võrdlemisi noore teadusalaga. Valdav osa tänapäeval praktilist tähtsust omavast majandusteadusest on loodud viimase paarisaja aasta jooksul (Mereste 2000: 89). Majandusteadus nagu iga teadusvaldkond on nõudnud

terminoloogiatööd. Üldine majanduslane terminoloogia ning raamatupidamise terminoloogia on omavahel tihedalt seotud, mistõttu siinses töös omistatakse paljud tähelepanekud üldmajandusliku sõnavara ja sõnaloo kohta ka raamatupidamisele.

Kui Eestis arenes majandusterminoloogia 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi esimestel kümnenditel peaaesjalikult saksa ja vene keele baasil, siis nüüdisajal mõjutab majandusterminoloogiat, sh ka raamatupidamisterminoloogiat, kõige rohkem inglise keel. Eestikeelse terminoloogia kui sellise teadliku arendamisega hakati tegelema 19. sajandil seoses eestikeelsete kooliraamatute ning emakeelse populaarteadusliku kirjanduse ja perioodika ilmumisega (Kull 2000: 53). Kull nendib (2000: 64), et üksikute entusiastide väljapaistvast tegevusest hoolimata jäi eestikeelne oskussõnavara 19. sajandi lõpul tervikuna siiski veel üsna kohmakaks, ebajärjekindlaks ja süsteemituks. Olukord paranes märgatavalt 20. sajandi algul, mida iseloomustab eelkõige kollektiivne tegutsemine terminoloogia vallas – tööd alustasid terminoloogiakomisjonid ning selle tulemusel hakkasid esimese kümnendi lõpust alates ilmuma trükist terminoloogiasõnastikud. Nagu eespool mainitud, on majandusteadus sel ajal siiski veel suhteliselt noor teadusala ja sellest tulenevalt läks esimese majanduslase terminoloogiasõnastiku ilmumiseni veel omajagu aega.

Raamatupidamise põhiterminid *raamatupidamine* ja *raamatupidaja* on otsetõlked saksa keelest (vastavalt *Buchhaltung* ja *Buchhalter*). Saksa keeles esinesid need terminid esmakordselt 1498. aastal, mil Saksa-Rooma riigi keiser Maximilian I võttis tööle inimese, kelle ülesandeks sai raamatuid pidada ning keda tuli nimetada raamatupidajaks. Eesti keeles võeti vastavad terminid kasutusele alles 19. sajandi lõpul. Veel 1893. aastal ilmunud F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus oli saksakeelse *Buchhalter* eesti vasteks *pookhalter*. 1900. ja 1903. aastal ilmunud eestikeelsetes raamatupidamise õpikutes on juba kasutusel terminid *raamatupidamine* ja *raamatupidaja*. (L. Alver, J. Alver 2009: 62)

Kuigi kahe maailmasõja vaheline periood oli emakeelse oskussõnavara arengu seisukohalt väga viljakas – 1920–1940 avaldati ligikaudu 40 oskussõnastikku, kokku

pea 200 000 märksõna –, siis majandusteaduste sõnastiku välja andmiseni sel perioodil veel ei jõutud. Üldiselt oli aga eesti kirjakeel 1930. aastate lõpuks erialade spetsiifika väljendamiseks välja kujunenud, võimeline funktsioneerima teaduskeelena ning täitma rahvus- ja kultuurikeelena kõige erinevamaid ülesandeid. (Kull 2000: 58)

Sõjajärgse perioodi esimene tähtsam majandussõnastik ilmus 1955. aastal. Kull märgib, et selle ligi 13 000 vene-eesti terminiga poliitika ja majanduse oskussõnastiku valmimiskäigule ja üldilmele avaldasid tuntavalt mõju 1940. aastate lõpu ja 1950. aastate ideoloogiline õhustik ja siin toimunud muutused, mille tõttu jäid sõnastikust välja sinna algselt kavandatud uudiskeelendid ja lõpuks valmis sisult ja vormilt üsnagi trafaretne nõukogulik terminoloogiasõnastik (Kull 2000: 67-68).

1966. aastal käsitleb majanduse oskuskeelt oma artiklis „Majandusteadus ja teaduslik terminoloogia“ Uno Mereste, kes toob välja järgmised kitsaskohad: esineb palju terminoloogilisi kõikumisi põhimõistete käsitlemisel, samuti võib täheldada liigselt samatähenduslikke sõnu (sünonüümid) ja sõnu, mis tähistavad korraga erinevaid mõisteid (homonüümid). Mereste nimetab ühe põhjusena majanduslase oskuskeele suhteliselt vähest rangust, mis ilmneb eelkõige majandusteadusliku eriharidusega inimeste keelepruugi võrdlemisel. (Mereste 2000: 89)

Iseloomustades kokkuvõtlikult sõjajärgsete aastakümnete terminikorrastustööd ja ilmunud oskussõnastikke, leiab Kull (2000: 63), et see töö on olnud küllaltki viljakas ja terminiloomingult mitmekülgne, kuid siiski ühekülgne, kuna Eesti taasiseseisvumiseni 1991. aastal tuli lähtuda liiga suurel määral vene keelest ning nõukogulikest mõistesüsteemidest. Kull nendib (2000: 63), et eriti andis see tunda niisugustel suurtel ja komplekssetel, nõukogulikust ideoloogiast tugevasti mõjutatud aladel, nagu seda olid majandusteadus, õigusteadus, politoloogia jms.

Kui tulenevalt Eestis valitsenud riigikorrast olid varem kordamööda eestikeelset mõistesüsteemi suuresti kujundanud saksa ja vene keel, siis praegune eesti oskuskeel on esimest korda ajaloo vältel sattunud inglise keele mõjuorbiiti. Äkiline mõjuruumi

vahetus 1990. aastail tekitas teadlastes ja praktikutes mõiste- ja terminivara poolest üsna palju segadust, kuid nüüdseks on hakatud taas asjade sisus tasapisi orienteeruma. „Saksa, USA, Suurbritannia, Soome jm allikaid täiesti mõtestamata küll enam ümber ei panda, ent vähemalt halduses, majanduses, õiguses, sotsiaaltöös, hariduses on iseseisval eestlase mõtlemisel (koos selge eestikeelse väljendusega) veel arenguruumi küllaga“ (Erelt 2007: 315).

Kui rääkida spetsiifilisemalt eestikeelsest raamatupidamisterminoloogiast, siis selle arendamisel on olnud tähtis roll Raamatupidamise Toimkonnal, mille moodustab Eesti Vabariigi valitsus. Raamatupidamise Toimkond on sõltumatu komisjon, mis suunab raamatupidamisalast tegevust ning annab välja raamatupidamise seadust selgitavaid ja täpsustavaid raamatupidamisalaseid juhendeid. Toimkonna juhendid lähtuvad rahvusvahelistest finantsaruannete standarditest (L. Alver, J. Alver 2009: 57). Ühtlasi on toimkond koostanud tähtsaimatest rahvusvahelistes arvestusstandardites kasutatavatest terminitest allalaaditava ingliskeelse terminiloendi ning on välja pakkunud neile eestikeelsed vasted (Raamatupidamise Toimkond). Mainitud terminiloendi nõrkuseks võib pidada asjaolu, et mõistete seletused on antud üksnes inglise keeles, mistõttu tõlkimise puhul eesti keelest inglise keelde on selle kasutamine komplitseeritud.

Eestikeelse raamatupidamisterminoloogia kitsaskohtadele on viimase ligi paarikümne aasta jooksul järjekindlalt tähelepanu juhtinud kauaaegsed majandusteaduse professorid Lehte ja Jaan Alver (edaspidi Alverid). Alverid nendivad, et turumajandusele üleminek on toonud kaasa palju uusi mõisteid ja tekitanud vajaduse eestikeelset oskussõnavara täiendada (L. Alver ja J. Alver 2009: 61). Alverid toovad peale taasiseseisvumist eesti keeles ilmunud majandusarvestuse alase kirjanduse põhipuudustena välja pinnapealsuse, ingliskeelsete toortõlgete ja sotsialismiasjast pärit kantseliidi kasutamist ning pikki lohisevaid lauseid (L. Alver ja J. Alver 2009: 9). Nende hinnangul on sel perioodil tekkinud raamatupidamisalane oskussõnavara „suuresti väär, kui mitte öelda vähiklik“. Eriti puudutab see võõrkeelsete terminite otsetõlkeid, millest kumab sageli läbi tõlkija ebakompetentsus või vähene originaalkeele tundmine. Olukorda halvendab

seejuures ebakorrektsete terminite kiire ning ulatuslik levik seaduste, juhendite, raamatute jm kaudu. Lisaks ebatäpsetele tõlkevastetele ja valetõlgetele kohtab jätkuvalt sotsialismiaegseid käsumajandusest pärit termineid ja sisutühje ning ebaloogilise konstruktsiooniga sõnaühendeid. Eriti ohtlikud on situatsioonid, kus ebakorrektnen terminoloogia võimendub läbi vigase lauseehituse, mis muudab mitte ainult mõisted, vaid ka terved seadusesätted absurdseks või mitmeti tõlgendatavateks. (J. Alver 2001a)

3. ALVERID RAAMATUPIDAMISTERMINOLOOGIA KRIITIKUTE JA KORRASTAJATENA

3.1. Alverite taustast

Tulenevalt asjaolust, et abikaasadest professoritelt ilmunud artiklid on tihtilugu kirjutatud kahasse, nimetatakse siinses töös ühistekstide käsitlemisel autoreid koondnimega Alverid.

Lehte Alver on Tallinna Tehnikaülikooli majandusarvestuse instituudi professor ja finantsarvestuse õppetooli juhataja. Ta on lõpetanud 1983. aastal Tartu Ülikooli majandusteaduskonna majandusteadlasena, õppinud USA-s Bentley College'is 1992-1993 ning täiendanud end Soomes. Ta on majandusteaduse kandidaat. Lehte Alver on avaldanud finantsarvestuse, maksunduse ja auditeerimise alaseid töid inglise, vene ja eesti keeles. (L. Alver ja J. Alver 2009: 3)

Jaan Alver on Tallinna Tehnikaülikooli majandusarvestuse instituudi direktor ning juhtimisarvestuse õppetooli professor. Ta on lõpetanud 1982. aastal omaaegse Tallinna Polütehnilise Instituudi (praeguse Tallinna Tehnikaülikooli) majandusteaduskonna ökonoomikainsenerina, õppinud USA-s Bentley College'is 1992-1993 ning täiendanud end Norras. Jaan Alver on majandusteaduse kandidaat ning Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi liige. Temalt on ilmunud juhtimis- ja finantsarvestuse ning finantsanalüüsi alaseid töid inglise, vene ja eesti keeles, ta on ärisõnastiku „British and American Business Terms“ ja neljakeelse raamatupidamissõnastiku autor. (L. Alver ja J. Alver 2009: 3)

Mõlemad professorid on esinenud konverentsiettekannetega paljudes välisriikides, sealhulgas Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Suurbritannias ja Prantsusmaal. Professorid Alverid on juhatuse liikmed majandusarvestusealaseid raamatuid välja

andvas kirjastuses OÜ Deebet, mille alt on ilmunud muu hulgas ka „Finantsarvestuse“ õpik-käsiraamat (2009) ja põhjalik kaheköiteline „Majandusarvestuse ja rahanduse leksikon“ (2013).

Alverite raamatus „Finantsarvestus“ on juba sissejuhatuses pööratud lugeja tähelepanu sellele, et autoritele on oskuskeel hingelähedane ja sellest tulenevalt rõhuvad nad nii mainitud raamatus kui ka läbivalt oma teistes ilmunud kirjutistes tugevalt raamatupidamise valdkonnas kasutatava terminoloogia korrektsusele. Pole harvad juhud, kui raamatupidamise kohta algteadmiste omandamiseks vajaliku teooria lugemisel kohtutakse kõnealuses raamatus remarkide ja lisamärkustega laialdaselt kasutusel olevate terminite „ebakorrektsuse, vulgaarsuse, primitiivsuse ja sisutühjuse“ teemal.

3.2. Alverite üldised tähelepanekuid raamatupidamise terminoloogia kitsaskohtadest

Alverite sulest on ilmunud viimase ligi 20 aasta jooksul mitmeid murelikus toonis kirjutisi eestikeelse raamatupidamisterminoloogia olukorra kohta. Oskussõnavara puudustele on nad järjepidevalt juhtinud tähelepanu erialaajakirjas Raamatupidamisuudised. Samuti leidub kriitilist tooni ja korrektsetele terminitele tähelepanu suunamist Alverite õpik-käsiraamatus „Finantsarvestus“ kui ka värskeimas, 2013. aastal ilmunud mahukas kaheosalises „Majandusarvestuse ja rahanduse leksikonis“.

Jaan Alveri hinnangul (2001b) iseloomustab eestikeelses raamatupidamise terminoloogias valitsevat olukorda ühelt poolt keelehoolduse ja oskuskeelega tegelejate rahulolematuse Eesti normatiivaktide (seaduste, määruste, juhendite) keelega, teiselt poolt aga seadusloomes määravat rolli omavate ametikandjate ja praktikute suhteline ükskõiksus probleemide vastu. Üldlevinud tundub olevat suhtumine, et keeleküsिमused on kolmandajärgulised ning neil pole praktilist ega teaduslikku tähtsust (J. Alver 2001b).

Jaan Alver toob (2001a) eestikeelsete majandusterminite (sh ka raamatupidamis-terminite) ebakorrektsuse konkreetsete põhjustena välja järgmised asjaolud:

1. Eestis puudub korrektne ja üldaksepteeritav majandusterminoloogia süsteem. Klassikalise skeemi järgi tuleks terminisüsteemi loomisel kõigepealt kindlaks määrata asjaomane mõistestik, mõisted täpselt defineerida ja korrastada kindlaks süsteemiks ning siis hoolt kanda selliselt korraldatud mõistesüsteemile vastava terminisüsteemi saamise eest.
2. Eestis viimastel aastatel ilmunud majandussõnastike autoriteks on valdavalt filoloogid ja see on jälje jätnud ka oskussõnavarale. Iga eriala oskuskeeles peaksid looma vastava alaga tegelejad.
3. Kõrgkoolide õppejõud ning juhtivate audiitor- ja raamatupidamisfirmade esindajad on ükskõiksed eestikeelse raamatupidamisterminoloogia, sh raamatupidamiseseaduse terminoloogia ebakorrektsuse suhtes (selle kohta vt ka J. Alver, L. Alver 2013).
4. Võõrkeelsete oskussõnade tõlkimisel ja eesti vastete tuletamisel ilmneb kolm peamist kitsaskohta:
 - a) võõrkeelsete terminite eesti vasted saadakse kõige primitiivsemal moel – otsetõlkena. Tuleks meeles pidada, et mõistete tähistamiseks kasutatavaid sõnu peab valima, tuletama ja moodustama eeskätt nende mõistete kirjeldustest lähtudes, mitte teistes keeltes kasutatavate terminite tõlkevastetena;
 - b) tõlkimisel ollakse liigselt kinni lähtekeeles. Niisuguse tõlkimine annab tulemuseks keele, kus sõnad ei tähenda midagi enne, kui on teada, millisest keelest nad on tõlgitud;
 - c) tõlkimisel ei pöörata tähelepanu grammatikale, süntaksile ja semantikale. Tüüpiliseks veaks on adjektiivi põhjendamatult asendamine substantiiviga. Konkreetseks näiteks on ingliskeelne sõna

capital, mis võib olla nii adjektiiv kui ka substantiiv, kuid mida praktiliselt kõik eesti majandusteadlased, -õppejõud ja -praktikud tõlgivad eesti keelde ainult substantiivina *kapital*. Tulemuseks on sellised mõttetused nagu *kapitalikaubad* (capital goods); *kapitali võit*, *kapitalikasu*, *kapitali kasvutulu*, *kapitalikasvutulu*, *tulu kapitali kasvust* (capital gain); *kapitali kadu*, *kapitalikadu*, *kapitalikasvukahjum* (???), *kapitali kaotus* (capital loss).

Eraldi muret tekitavaks nähtuseks on aga terminoloogiline kooskõlastamatus äriseadustiku ja 1995–2002 kehtinud raamatupidamisseaduse vahel: nt termini „ülekurss“ kasutamine äriseadustikus (ÄS) ja samas tähenduses termini „aazio“ kasutamine raamatupidamise seaduses (RS) ja sõnade järgnevuse erinevusest põhjustatud sisulised erinevused. Terminoloogilise erinevuse põhjusena toovad Alverid välja taasiseseisvunud Eestis seaduste jõustumise ebaloogilise järjekorra. „Asjade sisemisest loogikast tulenevalt peaks ettevõtluse vorme käsitlev ÄS olema koostatud ja jõustunud varem kui RS (viimane peaks lähtuma äriseadustikust), kuid Eestis oli see kahjuks vastupidi.“ (J. Alver, L. Alver 1998). Sisulised ja terminoloogilised vastuolud tulenevad eelkõige RS-i ja ÄS-i põhiautorite teadmistest, erialasest ja hariduslikust taustast ning teatud pingetest juristide ja majandusteadlaste (-spetsialistide) vahel (J. Alver, L. Alver 1998).

3.3. Rahvusvaheliste standardite eesti keelde tõlkimise probleemid

Jaan Alver on nentunud (2001c), et Eesti raamatupidamisseaduses kasutatavad terminid ja nende definitsioonid erinevad oluliselt rahvusvaheliste standardite omadest, olles poolikud, sisult ebaadekvaatsed või eksitavad. Kuna rahvusvaheliste standardite tõlkimine on tõsine teaduslik ettevõtmine, siis eeldab see osalejatelt kõrget erialast ning teaduslikku kvalifikatsiooni, head inglise keele ja väga head eesti keele oskust ning lisaks äärmiselt olulise aspektina ka terminituletamise oskust. „Rahvusvaheliste standardite tõlkimise käigus tuleks luua palju uusi eesti oskussõnu, mis eeldab mitmete väga kõrge kvalifikatsiooni ja suurte kogemustega spetsialistide osalemist, keda Eestis momendil lihtsalt pole.“ (J. Alver 2001c) Lisaks peaksid selles kindlasti osalema ka Eesti Keele Instituudi esindajad (eeskätt terminoloogid). Rahvusvaheliste standardite tõlkimine peaks tuginema loodud mõistestikule, mitte vastupidi.

Jaan Alver on lahendusena välja pakkunud raamatupidamisseaduse (soovitavalt ka äriseadustiku) ja Raamatupidamise Toimkonna juhendmaterjalide terminoloogia põhjaliku analüüsi läbiviimist, soovitanud kiiremas korras loobuda raamatupidamise oskussõnade ja üldmajanduslike terminite väärkasutamisest ametlikes tekstides, muuta või täpsustada rea terminite kasutamist ning võtta ebakorrektsete terminite asemel kasutusele korrektsed oskussõnad (J. Alver 2001c).

Jaan Alveri seisukoht (2001c) on, et kiiremas korras tuleks koostada rahvusvahelistes standardites kasutatavate ingliskeelsete põhiterminite nimestik ja alustada tööd nendele korrektsete eesti vastete ja sisuseletuste leidmiseks. Rahvusvaheliste standardite tõlkimine peaks tuginema loodud mõistestikule, mitte vastupidi.

4. ALVERITE TERMINISOOVITUSTE ANALÜÜS

Siinse peatüki eesmärk on võrrelda Alverite esitatud termineid kasutusel olevate samatähenduslike terminitega ning anda hinnang väljapakutud terminite headusele, juhindudes Arvi Tavasti „Mitmekeelses oskussuhtluses“ kirja pandud kriteeriumidest. Alljärgnevad sõnapaarid pärinevad Alverite raamatust „Finantsarvestus“. Nagu ülalpool mainitud, teevad Alverid oma õpikus konstruktiivset kriitikat ja toovad välja oma põhjenduse nende mõistes ebasoovitatava termini puuduste kohta. Mõne sõnapaari juurde on lisatud Alverite märkus vaadeldavate terminite kohta. Terminipaaris eespool olev sõna(ühend) kajastab kasutusel olevat terminit ja teine Alverite soovitus.

4.1. Terminite võrdlemine

- 1) *Raamatupidaja* – liitsõna, tõlkelaen

Arvestusspetsialist – liitsõna; sõnast „arvestama“ tuletatud nimisõna, mis tähistab tegevusvaldkonda + *spetsialist*

Kriteeriumid: *arvestusspetsialist* on terminina täpsem, *raamatupidaja* tuntum, süsteemsem ning traditsioonilisem.

- 2) *Garantiieraldis* – liitsõna: võõrsõna „garantii“ + sõnast „eraldama“ tuletatud nimisõna

Garantiikohustis – liitsõna: võõrsõna „garantii“ + sõnast „kohustama“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: *eraldis* on definitsiooni järgi „teat. normide v. eeskirjade kohaselt mingil kindlal eesmärgil kasutamiseks eraldatav rahasumma“ (EKSS), *kohustis* on spetsiifilisema tähendusega, „seadusest v. kokkuleppest tulenev kohustus teise poole

suhtes (näit. raha maksta, teha teat. töö vms“ (EKSS). Alverite variant on sisuliselt täpsem.

- 3) *Jätkuvuse printsiip* – sõnaühend: sõnast „jätkuma“ saadud kesksõna, sellest tuletatud nimisõna + võõrsõna *printsiip*
Jätkuvuseeldus – liitsõna: sõnast „jätkuma“ saadud kesksõna, sellest tuletatud nimisõna + sõnast „eeldama“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: *jätkuvuse printsiip* kajastab süsteemsust ja traditsiooni; *jätkuvuseeldus* on motiveeritud, kuid eristub sellisel kujul ülejäänud finantsarvestuse printsiipidest nimetamise süsteemist.

- 4) *Mittepõhitegevuslik kulu* – sõnaühend; liitsõna: eitussõna mitte + sõnast „põhitegevus“ tuletatud omadussõna + kulu
Kadum – sõnast „kadu“ tuletusliite -m lisamisel saadud nimisõna

Kriteeriumid: *Mittepõhitegevuslik kulu* on motiveeritud, *kadum* on ökonoomne.

- 5) *Kapitalirent* – liitsõna: laensõna + võõrsõna „rent“
Kapitaalrentimine – liitsõna: võõrsõna + võõrsõnast „rentima“ tuletatud teonimi

Kriteeriumid: *Kapitalirent* on nüüdseks traditsiooniline, samuti ökonoomne, kuigi sisult eksitav; *kapitaalrentimine* on motiveeritud, kuid vähem prestiižne ja ökonoomne.

Alverite märkus (2009: 340): „Käesolevas trükises kasutatakse terminit *kapitaalrentimine*, sest laialtlevinud *kapitalirent* on sisutühi liitsõna - tegelikkuses ei toimu mingit kapitali rentimist, vaid renditud varaobjekt kajastatakse rentniku (rendilevõtja) bilansis ehk **kapitaliseeritakse**. Seega korrektne termin **kapitaliseeritud rentimine** ehk lühemalt *kapitaalrentimine*.“

- 6) *Kohustus* – sõnast „kohustama“ tuletatud nimisõna
Kohustis – sõnast „kohustama“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: Reet Kasik kirjeldab (2015: 276) *is*-liitega tekkivaid sõnu järgmiselt: „Tuletustüüp on kasutusel peamiselt oskuskeeles tulemusnimetuste ja vahendinimetuste

moodustamiseks“ Alverite variant on täpsem. Raamatupidamise Toimkonna juhendites 2016. aasta algusest sisse viidud muudatustes on *kohustus* asendatud terminiga „kohustis“, aga õigusaktides ja praktikas on jätkuvalt kasutuses sõna *kohustus*.

7) *Krediidiliin* – liitsõna; tõlkelaen

Krediidilimiit – liitsõna; tõlkelaen

Kriteeriumid: *liin* on eesti keeles juba tähendustega koormatud, raamatupidamisterminoloogias võõras sõna. *Limiit* on ühetähenduslikum ja täpsem. Estermis on krediidiliin aga tähistatud kui eelistermin.

8) *Osanik* – sõnast „osa“ tuletatud tegijanime väljendav nimisõna

Partner – laensõna

Kriteeriumid: ei ole õige kasutada kõigi ettevõtlusvormide puhul sõna *osanik*, sest nt täis- ja usaldusühingus ei ole ärikaaslastel osakuid. Alverite termin on täpsem, kui ei räägita osahingutest või aktsiaseltsidest.

9) *Puhkusetasu reserv* – sõnaühend; liitsõna *puhkus* + *tasu* + võõrsõna „reserv“

Puhkusetasueraldis – liitsõna: *puhkus* + *tasu* + sõnast „eraldama“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: Alverite väide on, et *reserv*, mida kajastatakse omakapitali koosseisus, ei ole *kohustis*, aga puhkusetasu maksmine on lepinguga seatud *kohustis*, mille täitmiseks tehakse *eraldisi*. Alverite pakutud termin on erispetsialisti jaoks motiveeritum, ühemõttelisem ja täpsem.

10) *Äritegevus* – liitsõna: nimisõna „äri“ + tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna

Põhitegevus – liitsõna: tüvi „põhi-“ + tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: Alverid väidavad, et ingliskeelse väljendi „*operating activity*“ tõlkimine *äritegevuse kasumiks* ei sobi, sest sisuline tähendus on pigem *põhiline* või *jooksev tegevus*. Alverite variant on sisuliselt täpsem.

- 11) *Ärikasum* – liitsõna: tüvi „äri“, mis näitab tegevusvaldkonda + nimisõnast „kasu“ tuletatud nimisõna – või *tegevuskasum* – liitsõna: tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna + nimisõnast „kasu“ tuletatud nimisõna
Põhitegevuskasum – liitsõna; tüvi „põhi-“, + tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna + sõnast „kasu“ tuletatud nimisõna või *jooksva tegevuse kasum* – sõnaühend: „jooksev tegevus“ tähenduses 'pidev, jätkuv' + tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna + sõnast „kasu“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: eelnenud terminipaarist lähtuv edasiarendus, mis näitab Alverite süsteemsusetaotlust. Samas soovitatakse nii ÕSis (ÕS 2013) kui ka „Ametniku soovitusõnastikus“ (AMSS) sõna „jooksev“ pigem vältida.

- 12) *Rahavoog* – liitsõna, tõkelaen; nimisõna „raha“ + nimisõna „voog“
Rahakäive – liitsõna: nimisõna „raha“ + sõnast „käibima“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: *rahavoog* on otsetõlge, *rahakäive* on ühemõtteline ning motiveeritud. Alverid soovivad korrastada ka terminipaari *rahavoogude aruanne* ning *rahakäibe aruanne*. Raamatupidamistoimkonna juhendites on parandused tehtud, aga tavapärasest kasutuses on endiselt *rahavoog* ja *rahavoogude aruanne*.

Alverite märkus (2009: 417): „Ainuõige on lähtuda sellest, et **raha ei vooga ega voola, vaid lastakse käibe**le ja sellest tulenevalt **käibib**! Seega ingliskeelse *cash flow* eesti vaste on *rahakäive* ja *statement of cash flows* on **rahakäibe aruanne**.“

- 13) *Rahaekvivalent* – liitsõna; nimisõna „raha“ + võõrnimisõna „ekvivalent“
Rahalähendid – liitsõna; nimisõna „raha“ + sõnast „lähendama“ tuletatud nimisõna mitmuses

Kriteeriumid: Alverid põhjendavad sõna „lähendid“ paremust sellega, et see on omasõna. „Ekvivalent“ on samas võrdlemisi tuntud võõrsõna, mille tähendus „sama väärtusega ese v suurus“ (ÕS 2013) annab sisu edasi.

14) *Efektiivne intressimäär* – sõnaühend; tõlkelaen

Reaalintressimäär – liitsõna; võõrtüvi „reaal-“ + võõrsõna „intress“ + nimisõna „määr“ – või *tegelik intressimäär* – sõnaühend; omadussõna „tegelik“ + võõrsõna „intress“ + nimisõna „määr“

Kriteeriumid: „efektiivne“ takistab mõistmist, kuna ei anna eesti keeles edasi sama tähendust, mis inglise „*effective*“. Alverite variandid on sisult täpsemad, omasõna „tegelik“ on ka selgelt motiveeritud.

Alverite märkus (2009: 321): „Eestikeelses kirjanduses, samuti Raamatupidamise Toimkonna juhendites kasutatud *efektiivne intressimäär* ingliskeelse *effective interest rate* vastena on ebakorrektn. Esiteks sõna „efektiivne“ (tuletatud ladinakeelsest sõnast „*effectivus*“) ainetähendus on „Eesti keele sõnaraamatu“ [21] kohaselt *mõjus, tõhus*. Teiseks, inglise keeles on kaks samatüvelist, kuid erineva tähendusega sõna – *effective* ja *efficient*. Enne kui hakata nende eesti vastena kasutama sõna „efektiivne“, tuleks uurida, kas see ikka edastab asja olemust adekvaatselt. Näiteks *effective date* ei ole ju „efektiivne kuupäev“, vaid **jõustumiskuupäev**. Milline peaks aga olema „mõjus intressimäär“ või „tõhus intressimäär“? Õige on **tegelik intressimäär** või **reaalintressimäär**.“

15) *Õiglane väärtus* – sõnaühend, tõlkelaen; omadussõna „õiglane“ + nimisõna väärtus

Reaalväärtus – liitsõna; võõrtüvi „reaal-“ + väärtus

Kriteeriumid: „õiglane väärtus“ on otsetõlge inglise väljendist „*fair value*“. Raamatupidamise Toimkonna terminikogus on „*fair value*“ definitsioon järgmine: „*The amount for which an asset could be exchanged, or a liability settled, between knowledgeable, willing parties in an arm's length transaction.*“ (Raamatupidamise

Toimkond) Täpsem on „õiglase“ asemel rääkida tegelikust summast, mida pooled on nõus teadlikult maksma, sellega haakuks ka termin „reaalväärtus“.

16) *Tegevuskulud* – liitsõna: tegusõna „tegema“ kesksõnast tuletatud nimisõna + nimisõna „kulu“ mitmuses;

Toimimiskulud – liitsõna: tegusõnast „toimima“ tuletatud teonimisõna + nimisõna „kulu“ mitmuses

Kriteeriumid: Alverite sõnul on vahe selles, et ettevõttel on lisaks põhitegevusele ka muid kulukohti, mille kohta on selgem öelda „toimimiskulud“. Alverite termin on täpsem.

17) *Kasum* – nimisõnast „kasu“ tuletusliite *-m* lisamisel saadud nimisõna

Tulum – nimisõnast „tulu“ tuletusliite *-m* lisamisel saadud nimisõna – või *mittepõhitegevuslik tulu* – sõnaühend; liitsõna: eitussõna „mitte“ + sõnast „põhitegevus“ tuletatud omadussõna + nimisõna „tulu“

Kriteeriumid: Alverid pakuvad inglise sõna „*gain*“ vastetena „tulum“ või „mittepõhitegevuslik tulu“, sest kasum tekib tulu ja kulu vahena, tulum võib tekkida nt valuutakursside muutumisest, st mittepõhitegevusliku tuluna (J. Alver 2002). Täpsuse huvides on seega kasumit ja tulumit eristada.

18) *Vara* – nimisõna vara

Varaobjekt – liitsõna: nimisõna „vara“ + võõrsõna „objekt“

Kriteeriumid: inglise sõna „*asset*“ vastena ei sobi Alverite sõnul „vara“, mis on jagamatu kogum. Toimkonna juhendis on selgituseks toodud „ressurss, mida ettevõtte kontrollib minevikus toimunud sündmuste tulemusena ja millest ettevõtte saab eeldatavasti tulevikus majanduslikku kasu“. Toimkonna juhendites ongi „vara“ hiljem asendatud sõnaga „varaobjekt“, mis viitab konkreetset varaüksusele.

19) *Koondkasum*: liitsõna; sõna „koondama“ konversioon + nimisõnast „kasu“ tuletatud nimisõna

Ühendkasum: liitsõna; sõna „ühendama“ konversioon + nimisõnast „kasu“ tuletatud nimisõna

Kriteeriumid: Mõlemad terminid on motiveeritud, süsteemsed, ökonoomsed ja ühemõttelised.

Siia alla kuulub ka terminipaar *koondkasumi aruanne* ja *ühendkasumi aruanne*

20) *Ülekurss* – liitsõna: abimäärsõna „üle“ + võõrsõna *kurss* või *aažio* – tõlkelaen

Üleväärtus – liitsõna: abimäärsõna „üle“ + *väärtus*

Kriteeriumid: *Aažio* headuse kriteerium on ökonoomsus, samuti on tegemist traditsiooniliselt kasutatud terminiga. Seevastu *üleväärtus* ja *ülekurss* on mõlemad motiveeritud ning süsteemsed, nende erinevus tuleneb mõiste spetsiifikast, mis on antud juhul terminile hinnangu andmiseks hädavajalik.

4.2. Järeldused

Eelnevast terminipaaride analüüsist järeldub, et tähelepanuväärselt suuri muudatusi terminite saamisviisi puhul ei ilmne – tuletamine ja liitsõnadele tuginemine on mõistete paremaks nimetamiseks ootuspärased valikud. Silma jääb, et Alverid eelistavad tõlkesõnadele emakeelseid tuletatud termineid. Terminite moodustamisel on Alverid juhindunud eelkõige kirjeldatavate mõistete sisust ja üritanud erialaspetsialistide jaoks oskussõnade tähendusi võimalikult hästi terminite nimetustes peegeldada. Siiski leidub terminipaare, mille puhul ühe või teise termini eelistamine tundub olevat eelkõige subjektiivne ja vähem seotud termini headusega (nt *ühendkasum* vs *koondkasum*). Mitme termini puhul ilmneb nende erinevus ainult raamatupidamise eriala spetsiifika väga täpse tundmise korral (nt *puhkusetasureserv* vs. *puhkusetasueraldis*).

Alverite terminid vastavad reeglina süsteemsuse kriteeriumile ja on märgatavalt täpsemad. Nagu eespool mainitud, peab Erelt termini puhul kõige tähtsamaks nõudeks motiveeritust. Alverite terminite tugevaim külg näib olevat just motiveeritus. Kriitikana kasutusel olevate terminite puhul on Alverid sageli maininud sisutühjust ja toortõlkeid. Tuleb tunnistada, et Alverid ise on terminite nimetamisel süsteemselt lähtunud mõistete sisust.

Suurimaks takistuseks Alverite terminite kiirele jõudmisele oskuskeeles sõnavarasse tundub olevat kasutusel olevate terminite pikaajaline traditsioon. Näiteks *arvestusspetsialist* on paralleelterminina küll kasutuses, kuid termin *raamatupidaja* on niivõrd traditsiooniline ja tugevasti juurdunud, et on vaevu usutav, et selle asemel võiks lähiaastail domineerima hakata Alverite väljapakutu, kusjuures siin ei oma enam rolli Alverite termini täpsus või motiveeritus – terminieelistuse määrab selgelt ära traditsioonilisus. Tuleb tõdeda, et raamatupidamise oskussõnavara puhul on termini ökonoomsus ja sõnade moodustamise kriteeriumid kõrvalise tähtsusega. Kasutusel olevate terminite eelisteks uute terminite ees on eelkõige traditsiooni ja mõneti ka prestiiži kriteeriumid, mille mõju lähemal vaatlusel tundub olevat oodatust tugevam.

Positiivne on see, et nüüdseks on mitu Alverite terminimuudatuse ettepanekut leidnud positiivset tagasisidet. Heaks näiteks on värskeimad Raamatupidamise Toimkonna juhendid, milles seoses raamatupidamiseseaduse muutmisega viidi sisse mõningased uuendused mõistete definitsioonides. Selle kohta on avaldatud teade 1. märtsil 2016. aastal toimkonna leheküljel. Mõned tähtsamad muutused sealt:

„Juhendis RTJ 1 on muudetud mõistete „vara“, „kohustis“ (varem „kohustus“), „tulu“, „kulu“ ja „omakapital“ definitsioone, viies need vastavusse muudetud RPSi sõnastusega. Definitsioonide sõnastuse muutmine ei oma sisulist mõju. Parema loetavuse huvides otsustas Toimkond mitte asendada läbivalt kõikides RTJides seni kasutusel olnud mõistet „kohustus“ uues RPSis kasutatava mõistega „kohustis“, kuna praktikas kasutatakse enamasti mõistet „kohustus“ ning see endiselt kasutusel ka paljudes teistes õigusaktides (sh Riigi raamatupidamise üldeeskirjas ja Finantsinspektsiooni regulatsioonides). Juhendis RTJ 2 asendatud mõiste „raha ekvivalendid“ mõistega „rahalähendid“. Muudatus ei oma sisulist mõju.“ (Raamatupidamise Toimkond)

Nagu näha, on Alverite ettepanekuid kuulda võetud, kuid sisulist mõju muutustes ei täheldata.

Sellest hoolimata on Alverite püüdlused korrektse raamatupidamise terminisüsteemi loomise suunas igati õigustatud. Korrektse terminoloogia loomine võtab aega. Alverite armastus emakeele vastu on lugupidamist väärt ja loodetavasti aja jooksul nende väljapakutud terminid jõuavad ka erialateadlaste keelepruuki. Seejuures võib Alverite endi töö ja vaev end ära tasuda – raamatupidamist õpetavates haridusasutustes on peamiseks algastme õppematerjaliks Alverite õpik-käsiraamat „Finantsarvestus“, kus läbivalt kasutatakse autorite terminieelistusi. Loodetavasti võtab majandusarvestuse valdkonna uus põlvkond terminimuudatused omaks. Alverite väljapakutud terminite levimisel on kindlasti tähtis roll Alverite kaheosalisel „Majandusarvestuse ja rahanduse leksikonil“, mis on kõige värskem ja põhjalikum erialane sõnavarakogumik Eestis.

KOKKUVÕTE

Siinse bakalaureusetöö eesmärgiks oli analüüsida professorite Alverite raamatus „Finantsarvestuse“ korrektsete terminitena esile tõstetud oskussõnu. Analüüsi aluseks on valitud terminipaarid, kus esimene termin on kasutusel olev ja teine Alverite ettepanek. Termineid vaadeldakse nii keelelisest kui ka terminoloogilisest aspektist, mille alusel antakse hinnang termini headusele.

Terminipaaride võrdlemise tulemusel võib väita, et Alverite kriitika on reeglina asjakohane: väljapakutud terminid on erialaste mõistete sisu edasiandmises üldjuhul täpsemad, vastavad termini headuse kriteeriumidele ning on keeleliselt korrektsemad kui kasutusel olevad alternatiivid. Alverite terminivariantide tugevusteks võib pidada eelkõige terminite nimetamise juures lähtumist mõistete sisust, eksitavate tõlkelaenude vältimist ning oskussõnade motiveeritust ja süsteemsust.

Alverite töö eestikeelse raamatupidamise oskussõnavara korrektseks muutmisel on olnud märkimisväärne – nende väljapakutud muudatusettepanekuid terminite osas on mitmel juhul aktsepteeritud ja Raamatupidamise Toimkonna poolt RTJs kasutusele võetud. Paraku tuleb nentida, et terminite juurutamiseks ning tavakasutusse jõudmiseks sellest ei piisa. Kuna traditsioon soosib juba kasutusel olevaid termineid, võib Alverite soovi ebakorrektsed terminid uutega asendada pidada ambitsioonikaks. Keeleliselt ebakorrektsed terminivariandid on tugevalt oskuskeelde kinnistunud ning nende väljavahetamine korrektse termini vastu nõuab enam kui Raamatupidamise Toimkonna heakskiit. Olukorda ei lihtsusta ka raamatupidamise valdkonna spetsialistide suhteline ükskõiksus kasutatava oskussõnavara keelelise õigsuse vastu.

Autor arvab, et Alverite püüdlused korrektse raamatupidamise terminisüsteemi loomise suunas on igati õigustatud. Raamatupidamise oskuskeeles valitsev korralagedus on probleemiks normatiivaktide sisu õigesti mõistmisel ja rahvusvaheliste raamatupidamise

standardite tõlkimisel. Kuna raamatupidamist õpetavates haridusasutustes on peamiseks algastme õppematerjaliks Alverite õpik-käsiraamat „Finantsarvestus“, kus läbivalt kasutatakse autorite terminieelistusi, siis loodetavasti võtab majandusarvestuse valdkonna uus põlvkond terminimuudatused omaks. Toeks Alverite väljapakutud terminite levimisel on kindlasti ka Alverite kaheosaline „Majandusarvestuse ja rahanduse leksikon“, mis on kõige värskem ja põhjalikum erialane sõnavarakogumik Eestis.

KIRJANDUS

- Alver, Jaan 2001a.** Majandusterminoloogiast, tõlkimisest ja raamatupidamisest. – Raamatupidamisuudised nr 2, 14–19.
- Alver, Jaan 2001b.** Kõne- ja kirjakeelest raamatupidamises. – Raamatupidamisuudised nr 6, 31–38.
- Alver, Jaan 2001c.** Rahvusvaheliste arvestustandardite (IAS) eesti keelde tõlkimisega seonduvad probleemid. – Raamatupidamisuudised nr 8, 14–18.
- Alver, Jaan. 2002.** Mõningaid ääremärkusi Eesti raamatupidamise seaduse kohta. Raamatupidamisuudised nr 2, 39–42.
- Alver, Jaan, Lehte Alver 1998.** Raamatupidamise seadus *contra* äriseadustik. – Raamatupidamisuudised nr. 8, 7-10.
- Alver, Jaan, Lehte Alver 2013.** Majandusarvestuse ja rahanduse leksikon I osa A–L. Tallinn: OÜ Deebet.
- Alver, Lehte, Jaan Alver 2009.** Finantsarvestus. Põhikursus. Teine trükk. Tallinn: OÜ Deebet.
- AMSS = Ametniku soovitusõnastik.** Võrguteavik. Koostanud ja toimetanud Tiina Paet, Tuuli Rehemaa, Argo Mund. Eesti Keele Instituut.
<http://www.eki.ee/dict/ametnik/>
- Cabré, M. Teresa 1999.** Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- EKSS = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat.** Võrguteavik. Eesti Keele Instituut.
<http://www.eki.ee/dict/ekss/>
- Erelt, Tiiu 2007.** Terminõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2015.** Sõnamoodustus. Eesti keele varamu I. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kull, Rein 2000.** Kirjakeel, oskuskeel ja üldkeel. Eesti Keele Sihtasutus.
- Mereste, Uno 2000.** Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü: artikleid ja lühiuurimusi. Eesti Keele Sihtasutus.

Raamatupidamise Toimkond. Raamatupidamise Toimkonna tegevust kajastav veebileht. <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>. Vaadatud: 09.05.2016.

Saari, Henn 1983. Termini arheoloogia. Terminoloogilisi mistselle (I). – Keel ja kirjandus nr. 2, 88-91.

Tavast, Arvi, Marju Taukar 2013. Mitmekeelne oskussuhtlus. Tallinn: Valgus.

Terminibaas ESTERM: <http://termin.eki.ee/esterm/> Vaadatud 12.05.2016.

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Koostanud Tiiu Erelt jt; toimetanud Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

JAAN AND LEHTE ALVER'S WORK ON REFORMING ESTONIAN ACCOUNTING TERMINOLOGY. SUMMARY

The research goal of my thesis is to study accounting terminology viewpoints of the outstanding economics professors Lehte and Jaan Alver. Alvers have pointed out the limitations of current accounting terminology and its possible causes. In 2009 Alvers published a revised edition of their book "Finantsarvestus" ("Financial accounting") where they proposed a set of amendments to the accounting terminology in use. One additional goal was to determine how these amendments compare to the terminology in practice.

This bachelor thesis is made up of four chapters. First two chapters cover the essence of terminology and give a short introduction into the development of Estonian accounting terminology. Third chapter is devoted to the biography of professors Lehte and Jaan Alver and concentrates on the terminology problems they raised. Final chapter compares the terminology proposed by Alvers to the one in use. Comparative analysis of the terms was carried out both from the linguistic aspect as well as using criteria set by Arvi Tavast.

Comparative analysis lead to a conclusion that Alvers' terminology modifications were linguistically more accepted and met the Tavast's criteria better than the terms in use. Alvers' terms were recognized as well motivated and systemic. Implementing the changes will take some time due to the widespread use of current accounting terminology.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kadri Nurmoja
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: 27.01.1983)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

JAAN JA LEHTE ALVERI TEGEVUS
RAAMATUPIDAMISTERMINOLOOGIA KORRASTAMISEL,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Katrin Kern
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni;
üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 24.05.2016